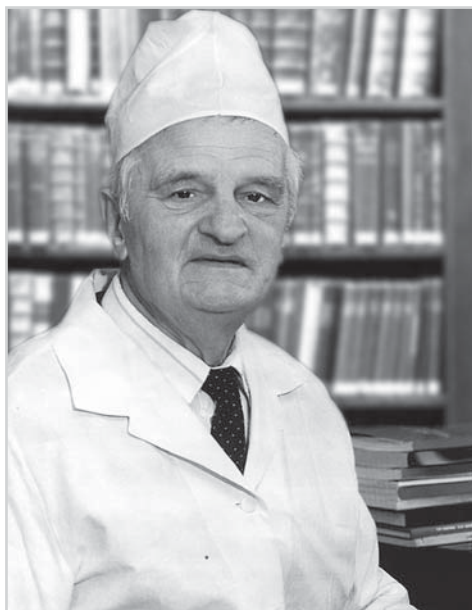

ПАМ'ЯТНІ ДАТИ

УДК 617(092 Братусь)

В. Д. БРАТУСЬ — ВИДАТНИЙ ХІРУРГ І РЕФОРМАТОР ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

до 100—річчя від дня народження видатного хірурга, вченого, державного діяча та організатора охорони здоров'я в Україні

V. D. BRATUS — OUTSTANDING SURGEON AND REFORMER OF THE HEALTH CARE SYSTEM OF UKRAINE

To the Centenary of prominent surgeon, scientist, The State personality and manager of the Health Care System

Василь Дмитрович Братусь народився 8 січня 1917 р. (26 грудня 1916 р.) в трудовій селянській сім'ї. Дитячі роки пройшли в селі Рогозів Бориспільського району Київської області. З 1932 по 1935 р. навчався і закінчив з відзнакою Київський медичний технікум, за що отримав право вступу до Київського медичного інституту. По закінченні чотирьох курсів навчання у 1939 р. Василь Дмитрович Братусь призваний до лав Червоної армії, зарахований на п'ятий курс новоствореної Куйбишевської військово—медичної академії. Проте, провчився лише 3 міс, бо у 1939 р почалася війна з Фінляндією, наприкінці грудня 1939 р він був направлений до Ленінградської Військово—медичної Академії, де склав державні іспити і одержав диплом лікаря. З початку січня 1940 р і до кінця війни з білофінами Василь Дмитрович Братусь працював лікарем лижного батальйону на Карельській ділянці фронту, побував з боями в глибинному тилу на території Фінляндії. По закінченні війни відкомандирований в Куйбишевську військово — медичну академію, де пройшов півторарічну підготовку як хірург військового та армійського районів. З першого і до останнього дня Великої Вітчизняної війни Василь Дмитрович

Братусь працював на фронті провідним хірургом медсанбату, а потім армійського та фронтового шпиталів.

По закінченні Другої світової війни і демобілізації, з 1946 р. Василь Дмитрович Братусь працював клінічним ординатором з хірургії, а з 1948 р, після захисту кандидатської дисертації, асистентом, доцентом кафедри хірургії Київського інституту вдосконалення лікарів, з 1951 р. — Київського медичного інституту. Одночасно з 1950 р. працював заступником, згодом — начальником Головного управління вищих навчальних закладів Міністерства охорони здоров'я УРСР.

У 1952 р. Василь Дмитрович Братусь призначений заступником, а у 1954 році — Міністром охорони здоров'я України, у 1957 р. — ректором Київського інституту вдосконалення лікарів, у 1958 р. — переведений на посаду ректора Київського медичного інституту, де працював до 1965 р. У 1962 р. Василь Дмитрович Братусь захистив докторську дисертацію "Хірургічне лікування термічних опіків". У 1963 р. отримав звання професора кафедри хірургії. З 1962 р. — керівник кафедри хірургії Інституту вдосконалення лікарів, у 1963 р. — переведений на посаду керівника кафедри

хірургії Київського медичного інституту, де працював і ректором.

Протягом 1954 — 1956 і 1968 — 1975 рр. В. Д. Братусь, талановитий хірург, член—кореспондент НАН та АМН України, очолював Міністерство охорони здоров'я УРСР. Це був, до речі, єдиний факт, коли на таку високу посаду одну і ту саму людину призначали двічі. Це зумовлене, насамперед, високими професійними та моральними якостями Василя Дмитровича, який, між тим, ніколи не кидав покликання всього життя — хірургію.

Знаменно, що пролог кар'єри В. Д. Братуся як міністра розпочався з посади заступника начальника Головного управління вищих навчальних закладів МОЗ УРСР. У 1949 р. його, на той час кандидата медичних наук, хірурга—фронтівика, запросив на бесіду тодішній очільник МОЗ УРСР Левко Іванович Медвідь. "Відбулася довга розмова щодо моєї служби у військово—медичних установах в роки Великої Вітчизняної війни, — пише Василь Братусь у своїй книзі "Спогади про минуле, погляди на сучасне", — про моє бачення першочергових потреб підготовки медичних кадрів, яких було недостатньо в перші післявоєнні роки. Далі Медвідь перейшов до більш конкретної розмови. Він вирішив виступити з ініціативою не тільки відновлення повноцінної діяльності медичних інститутів, які вже діяли в Україні, а й швидко створити нові, зокрема, в Івано—Франківську, Чернівцях, Тернополі, Ужгороді. Для цього був необхідний підбір, насамперед, керівних кадрів для нових кафедр. Було висловлено ідею залучити для цього передусім молодих доцентів із сталих кадрових вузів. Кандидатури на посади директорів нових інститутів на той час вже були підібрані. На завершення розмови мені запропонували посаду заступника начальника Головного управління вищими навчальними закладами міністерства. Причому із збереженням посади асистента кафедри хірургії. Я пристав на цю пропозицію..".

Невдовзі В. Д. Братусь був призначений першим заступником Міністра охорони здоров'я УРСР. А вже в грудні 1953 р. його викликав для офіційної зустрічі перший секретар ЦК Компартії України О. І. Кириченко і запропонував посаду Міністра. В згаданій книзі Василь Дмитрович пише, що вважав себе не досить підготовленим для такої місії і запропонував замість себе декілька інших кандидатур. Та рішення "зверху" вже було прийняте. І новий Міністр приступив до виконання своїх дуже непростих обов'язків. Одним з нагальних завдань, як з'ясувалося, було невідкладне поліпшення роботи санітарно—епідеміологічної служби як запоруки профілактичної медицини. З цього приводу відбулася ґрунтовна зустріч Міністра В. Д. Братуся з відомим вченим в галузі комунальної гігієни академіком О. М. Марзеевим. Разом вони накреслили подальші кроки "реанімації" галузі з метою вивести її у ранг першорядних. Саме завдяки новаторським змінам, проведеним В. Д. Братусем в санепідемслужбі, у 1970 р. вдалося оперативно й ефективно ліквідувати спалах епідемії холери на півдні України. В чому, до речі, неабияк допомогли поради академіка—епідеміолога Л. В. Громашевського.

Саме міністр В. Д. Братусь провів практично докорінну реорганізацію регіональної системи охорони здоров'я. Йдеться про рішення про закриття деяких застарілих дільничних лікарень і створення замість них фельдшерсько—акушерських пунктів. Натомість, як компенсація цього кроку був суттєво змінений статус центральних районних лікарень. Їх можливості були значно зміцнені і розширені шляхом потужних відділень хірургії, терапії, акушерства й гінекології, дитячих та інфекційних хвороб. Щодо вузької лікарської спеціалізації (нейрохірургія, офтальмологія, ен-

докринологія, торакальна хірургія тощо), її було сконцентровано в обласних клінічних лікарнях. Як показала подальша практика, проведені В. Д. Братусем реформаторські зміни за лічені роки сприяли значному підвищенню якості надання медичної допомоги широким верствам населення.

Були в успішного міністра й інші задуми щодо вдосконалення оздоровчої галузі. Проте, тоді їм не судилося збутися, оскільки В. Д. Братусь був несподівано знятий з посади. А вишло таке..

У 1956 р. в Одесі широко відзначали 80—річний ювілей славетного хірурга—офтальмолога академіка В. П. Філатова. За пропозицією першого секретаря ЦК КПУ О. І. Кириченка на святкування був запрошений і Міністр В. Д. Братусь. Під час урочистого засідання в Одеському оперному театрі в своїй промові Василь Дмитрович, зокрема, сказав: "Коли б Петро Чайковський писав свою славнозвісну оперу "Юланта" сьогодні, то йому не потрібно було б шукати мудреця зі Сходу для повернення зору дівчині. Я впевнений, що композитор доручив би це зробити нашому ювіляру..". Як згадують очевидці, після цих слів стіни театру здригнулися від бурхливих оплесків.

Під час перебування в Одесі Василя Дмитровича влаштували не в готелі, а в Одеському санаторію імені Чкалова, що належав до Четвертого управління МОЗ. Наступного дня після зборів в Оперному театрі він вирішив ознайомитися з санаторієм. Оглядаючи його територію, дійшов до невеличкого одноповерхового корпусу, впритул до якого було розпочате будівництво високого бетонного паркану. Міністр запитав головного лікаря, для чого зводиться це неподобство. Той відповів, що таким був наказ "самого Кириченка". Як з'ясувалося, партійний високопосадовець "наклав око" на розташований поряд з санаторієм палац, який до революції належав персидському шахові, і хотів приєднати до розкішної резиденції близько гектара санаторської землі. Василь Дмитрович був обурений таким цинічним наміром і дав вказівку "посунути" паркан подалі від корпусу.

Коли О. Кириченко, приїхавши до Одеси, побачив ті зміни, він спитав головного лікаря, хто дав таке розпорядження. "Міністр Братусь", — була відповідь. "Братусь вже не міністр". — різко заявив функціонер.. Василь Дмитрович був знятий з посади. Згодом він очолив Київський інститут вдосконалення лікарів — найпотужнішу ланку післядипломної лікарської освіти, що мала союзне підпорядкування. А у 1959 р. В. Д. Братусь став ректором Київського медичного інституту імені О. О. Богомольця. Тут він відзначився тим, що зміцнив кадровий склад вищу, запросивши на посади керівників кількох кафедр знаних вчених, таких як Микита Маньковський, Микола Зайко, Анатолій Позмогов, Рафаїл Габович, Георгій Бурчинський та інші. І сьогодні тут, вже у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця, з великою вдячністю згадують період керівництва КМІ (1959 — 1966) Василем Братусем.

У 1968 р. в уряді УРСР відбулися певні кадрові зміни, внаслідок яких звільнилося крісло Міністра охорони здоров'я. У першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста на той час не було іншої кандидатури, ніж В. Д. Братусь, якого він добре знав ще з часів його першої міністерської каденції. Так Василь Дмитрович знову повернувся у стіни міністерства. Серед доленосних справ двічі міністра хотілося б, насамперед, відзначити його неоціненний вклад у розвиток медичної науки. Були значно підсилені науково—дослідні інститути в галузях серцево—судинної хірургії, отоларингології, гігієни праці та професійних захворювань, охорони материнства й дитинства, урології, ендокринології та обміну речовин, медичної радіології. В. Д. Братусь високо цінив можливості таких українських вчених, як О. І. Ко-

ломійченко, О. О. Шалімов, М. М. Амосов, М. М. Горев, А. П. Ромоданов, В. С. Карпенко, Н. О. Пучковська, Л. Т. Мала, В. П. Комісаренко. Він традиційно приділяв значну увагу саме профілактичній медицині як великій силі попередження інфекційних захворювань.

Особливо вражає той факт, що при всій своїй коло-сальній зайнятості, В. Д. Братусь не кидав хірургічної практики. Кожної суботи о сьомій ранку він вже був в операційній столичній лікарні № 15, що на Подолі. До речі, згодом, саме тут він очолив одну з кафедр хірургії НМУ імені О. О. Богомольця, яка потім переїхала в новозбудовану лікарню № 12 на Печерську.

Чи не найулюбленішою втіхою В. Д. Братуса було відвідування Національної наукової медичної бібліотеки України, де він просиджував в читальному залі по декілька годин поспіль. Саме за його сприяння цей храм книги і знань отримав гідне помешкання, де міститься і донині.

Видатний державний діяч України, славетний військовий хірург, засновник спеціалізованих напрямків в хірургії нового часу — шлунково—кишкової хірургії та комбустіології, В. Д. Братусь протягом 30 років керував кафедрою хірургії (1962 — 1992), а, залишивши керування, він до останнього дня життя працював професором цієї кафедри. За багаторічну науково—педагогічну діяльність В. Д. Братусь зібрав і згуртував висококваліфікований колектив викладацького складу. За ці роки значно розширений діапазон оперативної діяльності, зокрема, в абдомінальній хірургії, хірургії опіків, пластичній хірургії. За роки керівництва кафедрою В. Д. Братусь підготував 6 докторів і 25 кандидатів медичних наук, опублікував майже 500 наукових праць, з яких 12 монографій, в тому числі: "Хірургічне лікування термічних опіків" (1963), "Гострі шлунково—кишкові кровотечі" (1971), "Інтенсивна терапія в невідкладній хірургії" (1980), "Геморагічний шок" (1989), "Дифференціальна діагностика і лечение острых желудочно—кишечных кровотечей" (1991).

За вдосконалення методів діагностики й лікування опіків професор В. Д. Братусь у 1981 р. удостоєний Державної премії України в галузі науки, за монографію "На пути к антисептике и обезболиванию в хирургии" (1984) одержав Першу премію на Всесвітньому Конкурсі товариства "Знання" у Москві.

У 1974 р. В. Д. Братусь обраний член — кореспондентом НАН України, а у 1993 р. — член—кореспондентом АМН України. За ці роки був збудований ще один корпус з аудиторією для студентів, лабораторіями та приміщенням для практичних занять, створені умови для комплектації клініки різноманітним контингентом хворих, що задоволь-

няло потреби педагогічного процесу. Ще раніше створене відділення для лікування опіків, яке згодом стало Республіканським центром для хворих з цією патологією, а пізніше, у 1981 р. на базі клініки офіційно створений Київський міський центр для лікування хворих з гострими шлунково—кишковими кровотечами. Завдяки функціонуванню Центру уже в найближчі роки післяопераційна летальність зменшилась майже утричі порівняно з такою за даними як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Центр став місцем для стажування хірургів не тільки з України, а й з інших країн СНД та світу.

Багато уваги В. Д. Братусь приділяв питанням історії та організації вищої медичної освіти й охорони здоров'я, з цих проблем автор опублікував понад 120 робіт, у тому числі дві монографії. Професор В. Д. Братусь також відзначався як державний діяч. Він був обраний депутатом Верховної Ради УРСР трьох скликань (1953 — 1973 рр.), був делегатом XII сесії Організації Об'єднаних Націй і доповідачем на сесії Генеральної Асамблеї ООН про створення Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (1959 р.). Протягом 30 років на громадських засадах був Президентом медичної секції Всеукраїнського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами.

В. Д. Братусь був нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, Красної Звезди, Вітчизняної війни I і II ступеня, "За заслуги" II ступеня, князя Ярослава Мудрого V ступеня, а також 18 бойовими і трудовими медалями. Але одягав парадний мундир з усіма цими регаліями тільки на свято Великої Перемоги.

У 1974 р., вже пішовши з поста Міністра, Василь Дмитрович був обраний член—кореспондентом НАН України. Про великі досягнення в медичній науці свідчить присудження йому премії імені О.О. Богомольця НАН України (1968) і Державної премії в галузі науки і техніки (1982).

При всіх своїх високих посадах та значних заслугах Василь Дмитрович завжди був простою, доступною, привітною людиною. Особливе місце в його душі посідали фронтіві побратими. Він ніколи не ділив людей "по рангах", однаково щиро вітаючи в своєму міністерському кабінеті і партійних босів, і простих відвідувачів. Неодмінно вставав з—за робочого стола, робив крок назустріч, сердечно простягав руку...

Наприкінці 2016 р. на одному з корпусів Університету урочисто відкрито меморіальну дошку на честь 100—річчя від дня народження славетного ректора, проте, найкращим пам'ятником великому Громадянину, який жив поряд з нами, буде наша пам'ять, творчість, наслідування і продовження справи його життя.

П. Д. Фомін,

академік НАН та НАМН України,
заслужений діяч науки і техніки України

О. Ю. Усенко,

Голова Президії Асоціації хірургів України,
Заслужений лікар України, д. м. н., професор

Олег Повч,

Заслужений лікар України,
к.м.н., доцент кафедри хірургії № 3
НМУ імені О. О.Богомольця

